

Ю. В. Лимаренко, аспірантка відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, НАПрН України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Постановка проблеми. Домашнє насильство – явище, що бере свій початок від часів виникнення інституту сім'ї, існує зараз та, швидше за все, не буде викоренено в найближчому майбутньому. Характеризуючись масовістю вчинення, домашнє насильство вже давно вийшло за рамки приватних відносин завдяки трансформації сприйняття суспільством цієї проблеми.

Домашнє насильство – проблема, про яку необхідно говорити та вирішувати її на всіх рівнях держави та суспільства. Усвідомлення правоохоронцями небезпечності вчинення домашнього насильства та їх готовність прийти на допомогу потерпілій особі може врятувати життя багатьом тим із них, що звертаються до правоохоронних органів.

Актуальність проведеного нами дослідження є безперечною, оскільки на цей час відсутні регіональні дослідження думки працівників правоохоронних органів м. Харкова та Харківської області. Однак це є необхідним у питанні розробки заходів запобігання та протидії домашньому насильству.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань запобігання та протидії домашньому насильству присвятили свої роботи такі вчені, як А. Б. Блага, О. В. Бойко, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Н. О. Гуторова, О. М. Джу́жа, Л. Келлі, Л. В. Крижна, М. Г. Кузнецов, О. Г. Кулик, К. Б. Левченко, І. В. Опришко, Г. О. Христова, Д. А. Шестаков, О. Д. Шинкаренко та ін.

Метою статті є дослідження результатів анонімного анкетування працівників поліції для більш ретельного вивчення практичної сторони питання та вдосконалення заходів запобігання та протидії домашньому насильству.

Виклад основного матеріалу. Після вчинення домашнього насильства першим, з ким жертва спілкується, є працівник поліції, який має врахо-

увати вразливий стан особи. Таким чином, правоохоронці стають першоджерелами важливої інформації, яка допомагає припинити акт насильства, ізолювати жертву від нападника, а в подальшому притягнути агресора до відповідальності.

З метою встановлення думки працівників правоохоронних органів, які займаються припиненням фактів домашнього насильства, щодо шляхів і напрямів подолання насильства в сім'ї нами було проведено анонімне анкетування 133 працівників секторів превенції відділів та відділень поліції ГУНП у Харківській області. Основним критерієм відбору респондентів була їх безпосередня робота із випадками домашнього насильства в м. Харкові та Харківській області.

Як відомо, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» було прийнято 7 грудня 2017 р. Ним уведено термін «домашнє насильство» та описано можливі форми його прояву. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набрав чинності 11 січня 2019 р. до Кримінального кодексу України було внесено ст. 126¹ «Домашнє насильство». У цьому зв'язку першим завданням стало з'ясування думки правоохоронців щодо криміналізації вказаного діяння. Більшість респондентів (85%) позитивно ставляться до цього факту. П'ятнадцять відсотків опитаних негативно ставляться до внесення такої статті до Кримінального кодексу України і вважають, що адміністративної відповідальності для кривдників було б достатньо.

Чи є домашнє насильство приватною справою? Третина опитаних харківських поліцейських

вважає, що це справа, яка не повинна виходити за межі сім'ї. Вони пояснюють свою думку тим, що до моменту завдання тілесних ушкоджень всі сімейні сварки залишаються за зачиненими дверима. Необхідність втручання поліції у сімейні конфлікти вони вбачають у випадках звернення до правоохоронних органів лише членів сім'ї та наявності тяжких наслідків. Тобто, якщо до правоохоронних органів звертаються сторонні особи, які стали свідками насильства, наприклад сусіди, то втручання не є обов'язковим. Якщо жертва не зазнала тілесних ушкоджень, а лише потерпає від психологічного пресингу, від позбавлення коштів для існування, можливості працювати або навчатися, від можливості спілкуватися з друзями або взагалі позбавлена контактів з усім зовнішнім світом, то це «не є вагомими причинами» для поліцейського втручання. Хоча більшість респондентів підтримують думку щодо публічності домашнього насильства.

З моменту криміналізації домашнього насильства пройшло не надто багато часу, але навіть зараз у працівників Національної поліції, які виїжджають на виклики з приводу домашнього насильства, сформувалася певна думка стосовно ефективності застосування санкції ст. 126¹ КК України до кривдників. Нагадаємо, що домашнє насильство карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Майже 91% респондентів вважають, що санкцією ст. 126¹ КК України досягається мета запобігання і протидії домашньому насильству, 7,5% не погоджуються з цим і 2,3% наголошують на тому, що норми статті взагалі не застосовуються. Думка останніх підтверджується кількістю заяв, які надходять до суду з вимогами зобов'язати певний районний відділ ГУНП у Харківській області внести відомості до ЄРДР та розпочати розслідування справи.

Застосуванню санкції статті передують сукупність заходів, що становлять механізм усунення проявів домашнього насильства. Одним з таких спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству є терміновий заборонний припис.

Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України в разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення

домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. У терміновому заборонному приписі може міститися зобов'язання щодо залишення, заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи, заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою¹.

Реальність застосування заборонного припису викликає багато запитань. Тож цікавою видається думка поліцейських із цього приводу: чи є все ж таки терміновий заборонний припис належним заходом протидії домашньому насильству? Понад 80% респондентів позитивно оцінюють введення такого заходу до законодавства та практики правоохоронної діяльності. Але існують певні труднощі, на яких наголошують 19,5% опитаних.

Серед проблем, з якими найчастіше стикаються правоохоронці, лідируючі позиції займає відсутність детального порядку виконання такого заходу протидії домашньому насильству. Його реалізації не допомагає навіть наявність Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника, затвердженого наказом МВС України від 1 серпня 2018 р. № 654. За 2018 р. у м. Харкові та Харківській обл. було винесено лише 9 термінових заборонних приписів стосовно кривдників, що становить 0,1% із 6 651 зареєстрованого виклику.

Терміновий заборонний припис повинен вноситися працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за власною ініціативою, або за заявою постраждалої особи після проведення оцінки ризиків з метою гарантування безпеки постраждалій особі.

Оцінка ризиків здійснюється відповідно до Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України та МВС України від 13 березня 2019 р. № 369/180. Метою проведення оцінки ризиків є визначення імовірності продовження або повторного вчинення домашнього насильства в конкретній ситуації шляхом заповнення форми оцінки ризиків за факторами небезпеки. Така форма містить 27 запитань стосовно попередньої, теперішньої та майбутньої обстановки в сім'ї та шкалу визначення рівня небезпеки. Форма заповнюється на основі відпо-

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 04.11.2019)

відей за бесідою з постраждалою особою або її представником. Заповнивши форму, працівник уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України визначає рівень небезпеки та приймає рішення щодо винесення або невинесення термінового заборонного припису. У разі «низького» та «середнього» рівнів небезпеки заборонний припис виноситься на розсуд поліцейського, якщо рівень небезпеки «високий», то припис виноситься обов'язково¹.

Інші питання, на яких акцентують увагу правоохоронці, є такими: відсутність належного контролю за кривдником і, як наслідок, безперешкодний доступ кривдника до постраждалої особи. Контроль за виконанням термінового заборонного припису покладено на уповноважені підрозділи органів Національної поліції України.

Відповідно до положень Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника на заступника начальника уповноваженого підрозділу поліції, визначеного відповідальним згідно з наказом керівника цього підрозділу, покладаються обов'язки щодо контролю за додержанням вимог ведення:

- журналу видачі бланків термінових заборонних приписів стосовно кривдника;
- журналу обліку термінових заборонних приписів стосовно кривдника;
- журналу реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис².

Тобто вказаний Порядок містить положення щодо контролю лише стосовно реєстрації місця тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис. Водночас у п. 6 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що до повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належить здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії до-

машньому насильству протягом строку їх дії. Ця норма містить загальні положення і не має конкретизації.

Разом із тим п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону однією зі складових профілактичного обліку визначає здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства.

Таким чином, законодавством визначено відповідальних осіб за здійснення контролюючих функцій, але не деталізовано процедуру такого контролю за поведінкою кривдника. Нормативно-правові акти не містять положень стосовно процесу недопущення контакту правопорушника з потерпілою стороною, його впливу на жертву, гарантування безпечного середовища для особи, яка зазнала домашнього насильства.

Перешкодою на шляху винесення термінового заборонного припису працівниками Національної поліції України в Харківській області, як і по всій території України, є впевненість частини правоохоронців у тому, що в разі, якщо особа, що вчинила домашнє насильство, є власником житла, з якого його необхідно виселити на 10 діб, то таке виселення є незаконним. Така позиція обґрунтовується колізіями, з якими стикаються поліцейські після прийняття нового Закону, Порядку та внесення змін до КК України.

Дійсно, положення стосовно виселення кривдника із житла, яке належить йому на праві приватної власності, суперечить деякою мірою нормам чинного законодавства. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Право приватної власності є непорушним. Зобов'язання залишити місце свого проживання кривдником на 10 днів є обмеженням права користування власністю і не ототожнюється з обмеженням права розпорядження. До того ж власник має право здати житло в оренду та навіть продати його, що створить для потерпілої особи лише додаткові незручності, замість безпечного середовища.

Отже, поліцейські наголошують на недосконалості законодавчого забезпечення виконання термінового заборонного припису.

Також дискусійним є питання щодо місця перебування кривдника після винесення йому заборонного припису протягом 10 днів. У разі відмови добровільно залишити місце перебування жертви

¹ Порядок проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: затв. наказом М-ва соціальної політики України та М-вом внутрішніх справ України від 13 березня 2019 р. № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#n15> (дата звернення 04.11.2019)

² Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: затв. наказом М-ва внутрішніх справ України від 01 серпня 2018 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18> (дата звернення 04.11.2019)

працівники поліції мають право застосовувати заходи примусового характеру. Однак у законодавстві відсутні вказівки стосовно того, де весь цей час має знаходитися виселена особа. Цілком імовірно, вона залишатиметься на вулиці, якщо не має іншого приміщення або не має можливості знайти інше житло. Віддаючи пріоритет безпеці постраждалої особи, впровадження термінового виселення, безперечно, є дієвим інструментом моментальної ізоляції від агресивного нападника. Але водночас воно може спровокувати проблеми зі здоров'ям та навіть смерть кривдника в разі виселення в зимовий час без надання іншого помешкання. Вісімнадцять відсотків респондентів вважають, що пошуком тимчасового місця перебування має займатися сам кривдник. Це нібито його проблема, яку він повинен вирішити самостійно. Але, на наш погляд, це є завданням держави.

За результатами проведеного нами дослідження, майже 72% поліцейських секторів превенції відділів та відділень поліції ГУНП у Харківській області вважають, що належним місцем перебування кривдника в період дії заборони має бути спеціальний ізолятор, до якого можна помістити особу без відповідного рішення суду, оскільки домашнє насильство переважно вчиняється у вихідні та в нічний час.

Поміщення особи в такий ізолятор забезпечить жертву насильства від впливу кривдника і дасть поліції можливість цілодобового нагляду за його поведінкою. З одного боку, створення такого ізолятора вирішить питання стосовно контролю за виконанням заборонного припису, а з другого – фактично позбавить агресора свободи на 10 днів.

Виходом з такої ситуації може стати створення спеціальних притулків для кривдників на час дії заборони з обов'язковим проходженням останніми програми для кривдників. Під час перебування в такому притулку особа має навчитися вирішувати конфлікти без застосування насильницьких методів та контролювати спалахи гніву. У разі створення таких притулків питанням, що потребуватиме обов'язкового вирішення, буде виділення відповідного фінансування для їх створення. Відповідно до Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, притулки фінансуються за рахунок коштів засновника та інших джерел, не заборонених законодавством. Засновником є місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого

самоврядування [6]¹. Таким чином, фінансування притулку для кривдників може здійснюватиметься за рахунок коштів місцевого бюджету. Але наразі це питання залишається невирішеним та потребує подальшого дослідження.

Висновки. Проаналізувавши отриману інформацію, можна зробити такі висновки.

1. Криміналізація домашнього насильства підтримується більшістю опитаних поліцейських. У цьому питанні важливим є усвідомлення правоохоронцями та суспільством у цілому того факту, що домашнє насильство не можна ігнорувати, байдуже проходити повз та відмовляти в допомозі. Жертва, яка зазнала насильства з боку рідної людини та наважилася звернутися до поліції, зробила великий крок, який потребує підтримки. Рішучі дії поліції запевняють постраждалу особу в тому, що їй є на кого розраховувати і що вона не залишиться зі своєю проблемою сам на сам.

2. Запровадження термінового заборонного припису в процесі протидії домашньому насильству – важливий та необхідний крок для забезпечення жертви від кривдника. Дієвість такого спеціального заходу доведена практикою застосування багатьох розвинених країн, але в Україні загалом та в Харківському регіоні, зокрема, поліція ставиться з обережністю до винесення заборонного припису.

3. На перший погляд, можна зробити висновок про невисокий або середній рівні небезпеки в сім'ях, які звернулися до поліції. Це стало причиною відмови у винесенні заборонного припису або застосуванні будь-яких інших захисних дій. Однак маємо справу з небажанням поліцейських брати на себе відповідальність за винесення таких заборонних приписів через недосконалість законодавчої бази, механізму виконання такого припису кривдником, контролю за його поведінкою, неможливість повної ізоляції жертви від нападника та існування можливості для кривдника подати позов до суду з вимогою усунути перешкоди в здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном, яке йому надає цивільне законодавство.

4. Питання тимчасового місця перебування кривдника потребує негайного законодавчого вирішення, оскільки неможливо досягти відчутного результату запобігання домашньому насильству.

¹ Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Каб. Міністрів України від 22.08.2018 р. № 655. *Офіційний вісник України*. 2018. № 68. Ст. 2310.

REFERENCES

*List of legal documents***Legislation**

1. Pro zapobihannia ta protydiuu domashnomu nasylstvu : Zakon Ukrainy vid 07 hrud. 2017 r. №2229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (in Ukrainian)
2. Poriadok provedennia otsinky ryzykiv vchynennia domashnoho nasylstva: zatv. nakazom M-va sotsialnoi polityky Ukrainy ta M-vom vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 13 bereznia 2019 r. № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#n15> (in Ukrainian)
3. Poriadok vynesennia upovnovazhenymy pidrozdilamy orhaniv Natsionalnoi politsii Ukrainy terminovoho zaboronnoho prypysu stosovno kryvdnyka: zatv. nakazom M-va vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 01 serpnia 2018 r. №654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18> (in Ukrainian)
4. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro prytulok dlia osib, yaki postrazhdaly vid domashnoho nasylstva ta/ abo nasylstva za oznakoiu staty: postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 22.08.2018 r. №655. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2018. №68. St. 2310. (in Ukrainian)

Лимаренко Ю. С. Проблемні питання боротьби з домашнім насильством (за результатами опитування працівників правоохоронних органів Харківської області)

У статті розглядаються результати анкетування працівників секторів превенції відділів та відділень поліції ГУНП в Харківській області щодо їх ставлення до криміналізації домашнього насильства, його публічності, винесення та реалізації термінового заборонного припису. Метою статті є дослідження думки працівників поліції для більш ретельного вивчення практичної сторони питання та вдосконалення заходів запобігання та протидії домашньому насильству.

У статті виділено прогалини, що існують на сьогодні в законодавстві, яке регулює питання запобігання домашньому насильству. Через недосконалість законодавчого забезпечення працівники поліції з обережністю ставляться до застосування термінового заборонного припису як до заходу протидії домашньому насильству. Така ситуація зумовлена й досі не вирішеним питанням щодо місця перебування кривдника у разі винесення йому такого припису.

Автор пропонує такі заходи для покращення ситуації запобігання та протидії домашньому насильству: усунути колізії в законодавстві, які перешкоджають поліцейським виконувати свої обов'язки зі здійснення заходів протидії домашньому насильству; створити притулки для кривдників за аналогією притулків для осіб, які постраждали від насильства; досягти нульової толерантності до домашнього насильства в суспільстві шляхом.

Ключові слова: домашнє насильство, криміналізація, терміновий заборонний припис, кривдник.

Лимаренко Ю. С. Проблемные вопросы борьбы с домашним насилием (по результатам опроса сотрудников правоохранительных органов Харьковской области)

В статье рассматриваются результаты анкетирования работников секторов превенции отделов и отделений полиции ГУНП в Харьковской области по вопросу их отношения к криминализации домашнего насилия, его публичности, проблем вынесения и реализации срочного запретительного предписания. Целью статьи является исследование мнение сотрудников полиции для более тщательного изучения практической стороны вопроса и совершенствования мер предупреждения и противодействия домашнему насилию.

В статье выделены пробелы, которые существуют сегодня в законодательстве, регулирующем вопросы предотвращения домашнего насилия. Из-за несовершенства законодательного обеспечения работники полиции с осторожностью относятся к применению срочного запретительного предписания как средству противодействия домашнему насилию. Такая ситуация обусловлена до сих пор не решенным вопросом места пребывания обидчика в случае вынесения ему такого предписания.

Автор предлагает следующие меры для улучшения ситуации предотвращения и противодействия домашнему насилию: устранить коллизии в законодательстве, которые препятствуют полицейским выполнять свои обязанности по осуществлению мер противодействия домашнему насилию; создать приюты для обидчиков по аналогии приютов для лиц, пострадавших от насилия; достичь нулевой толерантности к домашнему насилию в обществе.

Ключевые слова: домашнее насилие, криминализация, срочное запретительное предписание, обидчик.

Lymarenko Yu. S. Problematic issues of combating domestic violence (according to the results of a survey of law enforcement officers of Kharkiv region)

The article deals with results of questioning of the employees of the prevention departments and police departments of MDNP in the Kharkiv region regarding their attitude to the criminalization of domestic violence, its publicity, problems of issuing and implementing urgent barring order. The aim of the article is to study the results of an anonymous questioning of police officers to more thoroughly study the practical side of the issue and improve measures to prevent and combat domestic violence.

The article highlights the gaps that exist today in the legislation governing the prevention of domestic violence. Due to imperfect legislative provisions, police officers are wary of using an urgent barring order as a means of countering domestic violence. This situation is due to the still unresolved issue of the location of the offender in the event of the issuance of such an order.

The lack of proper control over the offender and his unhindered access to the victim is also a huge problem today. The legislation defines persons responsible for exercising controlling functions over the behavior of the abuser, but there are not any norms governing the procedure for this control. The absence of norms that detail the process of minimizing or completely eliminating contact between the abuser and the victim, the impossibility of its impact on the life and health of the victim, gives rise to repeated domestic violence with serious consequences.

The author proposes the following measures to improve the situation of preventing and combating domestic violence: eliminate conflicts in the law that prevent police officers from fulfilling their obligations to implement measures to combat domestic violence; detail the process of control and monitoring the behavior of the offender to eradicate his detrimental effect on the victim; create shelters for abusers by analogy with shelters for victims of violence; to achieve zero tolerance for domestic violence in society.

Keywords: *domestic violence, criminalization, urgent barring order, offender.*